

تعارض روستاگریزی جوانان با روند توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان دیزمار غربی شهرستان جلفا)

مجتبی قدیری معصوم - استاد گروه جغرافیای انسانی، و عضو قلب علمی برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران
حبیبه یوسفی - پژوهشگر دوره دکتری برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی
محمد اکبر پور سراسکانرود* - پژوهشگر دوره دکتری و عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی

احمد خلیلی - پژوهشگر دوره دکتری شهرسازی، دانشگاه تهران

دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱/۱۹ پذیرش نهایی: ۱۳۹۱/۲/۱۳

چکیده

جریان مهاجرت از روستا به شهر همواره وجود داشته است و این امر حکایت از پویایی جامعه دارد. اما مهاجرت بی‌رویه و تخلیه روستاها از نیروی کارآمد، امروزه به یکی از نارسایی‌های اجتماعی-اقتصادی جامعه روستایی بدل شده است. امروزه جوان‌گزین بودن اغلب مهاجرت‌ها و تشدید مهاجرت جوانان روستا به شهر و حتی هنجار شدن روستاگریزی در بین آنان نگران‌کننده شده است. پرداختن به موضوع روستاگریزی جوانان با هر هدفی که باشد به نحوی اجتناب‌ناپذیر با مسائل کشاورزی و ناگزیر با توسعه روستایی پیوند می‌یابد. بنابراین هدف از مقاله حاضر، پاسخ به این سؤال است که چه عواملی بر روستاگریزی جوانان با روند توسعه روستایی مؤثر هستند. جامعه آماری این پژوهش ۶ روستا واقع در دهستان دیزمار غربی در شهرستان جلفای استان آذربایجان شرقی بوده است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع اسنادی و پیمایشی است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مهاجرت نوعی جریان انتخاب‌کننده روستاییان جوان‌تر و مولد است. جوانان به دلایل مختلف اجتماعی-اقتصادی انگیزه‌ای قوی برای ترک روستا دارند، و البته عوامل اجتماعی-فرهنگی نیز نقش مهمی در روستاگریزی جوانان داشته است. روستاگریزی جوانان، روستا را در معرض ناپایداری جمعیتی، عدم تعادل سنی و جنسی جمعیت، کاهش شاخص‌های توسعه در روستا-نظیر سواد- و مهم‌تر از همه سالخورده شدن روستاییان و کاهش نیروی کار فعال و کاهش بهره‌وری قرار داده و به تعمیق توسعه‌نیافتگی روستاها انجامیده است.

کلیدواژه‌ها: روستاگریزی، جوانان روستایی، توسعه روستایی، مهاجرت، شهرستان جلفا.

مقدمه

امروزه یکی از نارسایی‌های اجتماعی- اقتصادی فراروی جامعه روستایی کشورمان مهاجرفرستی بی‌رویه و تخلیه روستاها از نیروهای کارآمد و جوان است. انگیزه مهاجرت در بین جوانان قوی است. تعداد زیادی از مهاجران روستایی افرادی جوان، ماجراجو، و اکثراً خواهان موفقیت و نیز مولدند که با تغییرات سازگاری بیشتری نشان می‌دهند. به عبارت دیگر، "مجموعه شرایط اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی که در کشور ایجاد شده، باعث گردیده است که با پدیده فرار مغزها از روستا به شهر مواجه شویم. یعنی همان‌طور که فرار مغزها از کشورهای توسعه‌یافته به توسعه‌یافته اتفاق می‌افتد، در داخل کشور خودمان هم فرار مغزها از روستا به شهر، به شدت اتفاق افتاده است و همچنان نیز ادامه دارد. دگرگونی‌های دهه‌های اخیر، فرایند صنعتی شدن و استقرار صنایع و خدمات که از طریق تمرکز در مناطق و نواحی با دستمزد بالا یعنی در شهرها رونق یافتند و پیشرفت کردند (و نه در روستاها)، افزایش درآمد نیروی کار در بخش‌های غیرکشاورزی در نتیجه تمرکز سرمایه‌گذاری‌ها در این بخش‌ها و امکان کار راحت و رفاه مناسب‌تر و امکانات بیشتر در شهرها و نیز نیاز این بخش‌ها به نیروی انسانی و در مقابل بی‌توجهی به بخش کشاورزی، زمینه خروج جوانان از روستا و بخش فعالیت کشاورزی را فراهم کرد. "غافل از اینکه توسعه‌یافتگی شهری در گرو توسعه‌یافتگی روستایی است و برعکس، همین نسبت در نظام اقتصادی مطرح است، یعنی بدون توسعه‌یافتگی کشاورزی نمی‌توان انتظار توسعه‌یافتگی صنعتی داشت؛ اصولاً این نکته از بنیادی‌ترین ویژگی‌های نظام‌ها یا سیستم‌ها به شمار می‌رود" (سعیدی، ۱۳۸۲، ۲۲).

در ایران تشدید مهاجرت‌های روستایی- شهری، مولود تحولات اقتصادی و اجتماعی پس از اجرای اصلاحات ارضی و فروپاشی نظام ارباب- رعیتی در دهه چهل، گسترش شهرنشینی، گشایش دروازه‌های اقتصاد روستایی، تشدید فاصله شهر و روستا و مانند اینهاست. پرداختن به موضوع روستاگریزی جوانان با هر هدفی که باشد به نحوی اجتناب‌ناپذیر با مسائل کشاورزی و ناگزیر با توسعه روستایی پیوند می‌یابد. بنابراین هدف از نوشتار حاضر شناسایی عوامل مؤثر بر روستاگریزی جوانان در روند توسعه روستایی است.

مبانی نظری

امروزه جوانان می‌بایست نقش اساسی و مهم در جهت رسیدن به توسعه کشور ایفا کنند، چرا که آنان می‌خواهند در جامعه ادامه حیات و زندگی دهند. اخیراً بسیاری از سازمان‌ها و دولت‌ها توجه‌شان را بر جوانان متمرکز کرده‌اند (Odhiambo, Edwy, 2000, 3). جمعیت جوان جامعه ما به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار به شمار می‌آید (محمدی، ۱۳۸۴، ۱۶). متون توسعه پایدار روستایی نشان می‌دهد که جوانان روستایی از ابعاد مختلفی چون شهروندی، برخورداری از حقوق انسانی و مکانی، حق توسعه، کیفیت زندگی، معیشت پایدار، نیازهای اساسی، آسیب‌پذیری، عدالت اجتماعی و چشم‌انداز فقر مورد توجه قرار گرفته‌اند و به سهم جوانان در فرایند توسعه - منابع و منافع - توجه ویژه‌ای می‌شود. تا جایی که برای ایفای نقش جوانان در فرایند توسعه - شکل‌دهی، تغییر و حفظ جامعه روستایی - از جوان به عنوان چراغ روشن^۱ و یکی از معماران خانه (سرزمین، شهر و روستا) یاد می‌شود (افتخاری، ۱۳۸۲، ۱۴۱).

با خروج جوانان از روستا، فعالیت‌های کشاورزی در مناطق روستایی دچار مشکلاتی از قبیل کمبود کارگر خصوصاً در مواقع کار فصلی کشاورزی، بهره‌وری پایین نیروی کار و بازده پایین تولید، مزارع متروک و بهره‌برداری زیر ظرفیت از منابع و تأسیسات می‌گردد (صرافی، ۱۳۷۸، ۱۹). آر. پل شاو^۲ با تأکید بر دیدگاه پیترسون^۳ معتقد است که ماهیت انسان‌ها، دولت‌ها و هنجارها به همراه میل به ارائه رفتارهای جمعی مصادیق آن به ترتیب در فشارهای اکولوژیک، سیاست‌های مهاجرتی دولت، انگیزه‌های تعالی‌بخش و جنبش‌های اجتماعی تجلی می‌یابد، و می‌تواند در مهاجرت‌های روستا - شهری مؤثر واقع شود. وی آن‌گاه به تبیین ارزش‌های فردی و سطح انتظارهای فرد از جامعه و مکان مورد سکونت آن پرداخته و معتقد است که ارزیابی فرد مهاجر از وضعیت سکونتگاه خویش از عوامل اساسی تصمیم‌ساز برای مهاجرت به شمار می‌آید

1 . Bright Light
2 . A. P. Shaw
3 . Peterson

(Shaw, 1975, 6). مهاجرت‌های روستا - شهری به‌عنوان جزء لاینفک فرایند توسعه اقتصادی شناخته می‌شود، به‌گونه‌ای که برخی از اندیشمندان، توسعه اقتصادی را معادل انتقال نیروی کار از بخش کشاورزی به بخش صنعت بر می‌شمارند (Lewis, 1954, Ranis, 1961). با این حال در بسیاری از کشورهای کمتر توسعه یافته، جریان مهاجرت از روستاها به شهرها با رشد اندک صنعتی شدن و نرخ‌های بالای بیکاری و فقر در مناطق شهری همراه بوده است (Goldsmith et al., 2004).

روش تحقیق

با توجه به موضوع تحقیق، حوزه مطالعاتی و مسائل آن برای تکمیل اطلاعات لازمه، در پژوهش حاضر ترکیبی از روش‌های اسنادی - تحلیلی و پیمایشی به کار رفته است. اطلاعات مورد نیاز بیشتر از منابع مدون و معتبر دریافت شده و بخش اعظم کار به‌صورت میدانی و توزیع پرسشنامه در میان جوانان صورت گرفته و به تحلیل نهایی موجود انجامیده است. با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS، تحلیل پرسشنامه و تشخیص روابط علت و معلولی صورت گرفته است. فنون گردآوری اطلاعات در این تحقیق اسنادی و میدانی و پیمایشی است. در میان با خانوارهای روستایی، ۱۵۷ عدد پرسشنامه بر اساس فرمول کوکران به روش تصادفی توزیع گردید. منطقه مورد مطالعه، دهستان دیزمار غربی شامل شش روستای، هلق، ودیق، ایری سفلی، کمار علیا، کمار سفلی و سیه‌رود است (سیه‌رود در چند سال اخیر تبدیل به شهر شده است). دهستان دیزمار غربی بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵ شامل ۵۰۱۲ نفر و سهم جمعیتی جوانان (گروه سنی ۱۵-۲۹ سال) ۱۳۲۳ نفر از کل جمعیت دهستان مورد مطالعه است. به‌منظور پی بردن به علل روستاگریزی جوانان و تأثیر آن در توسعه روستا از نمونه‌گیری تصادفی استفاده گردید. با توجه به جامعه آماری که شامل ۱۰۶۸ نفر است، حجم نمونه مورد مطالعه ۱۵۷ نفر است که ۱۵ درصد از جامعه آماری را شامل می‌شود. نمونه آماری پژوهش حاضر شامل سه گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله (۴۳/۳۱ درصد)، ۲۴-۲۰ ساله (۲۸/۰۲ درصد) و گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله (۲۸/۶۶ درصد) است. نمونه آماری شامل سه

گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله (۴۳/۳۱ درصد)، ۲۴-۲۰ ساله (۲۸/۰۲ درصد) و گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله (۲۸/۶۶ درصد) است. در دهستان مورد مطالعه (دهستان دیزمار غربی از بخش سیه رود شهرستان جلغا) که دهستان مزبور در سال ۱۳۸۵ شامل ۶ روستا و ۵۰۱۲ نفر جمعیت است که سهم جمعیتی جوانان (گروه سنی ۲۹-۱۵ ساله) ۱۳۲۱ نفر و ۲۶/۳۵ درصد کل جمعیت است، که این نسبت در سال ۱۳۷۵ معادل ۲۹/۰۲ درصد بوده است. در نمونه آماری تحقیق حاضر ۴۹/۶۷ درصد را مردان جوان و ۵۰/۳۱ درصد را زنان جوان تشکیل می‌دهد. ۶۸/۱۴ درصد از نمونه آماری پژوهش مجرد و ۳۱/۸۶ درصد آن متأهل بوده‌اند. از ۱۵۷ نمونه آماری، ۷۷/۱ درصد آنها متولد خود روستا و ۲۲/۹ درصد آنها متولد روستاهای دیگر بوده‌اند، که از این میزان، ۱۴/۶ درصد متعلق به روستای ایری سفلی و ۷ درصد متعلق به روستای سیه رود و بقیه متعلق به هلق و کمار سفلی بوده‌اند. این مسئله حکایت از مهاجری پذیر بودن ایری سفلی و در مرحله بعدی سیه رود دارد. همچنین از ۱۰۰ درصد نمونه آماری پژوهش، ۲۰/۳۸ درصد آن‌ها در روستای خود سکونت نداشته‌اند که از این میزان بیشترین تعداد در تبریز سکونت داشته‌اند (۱۲/۷۳ درصد) و بقیه به ترتیب در مرند، ایری سفلی، اصفهان، هادی شهر و تهران سکونت داشته‌اند. پدیده روستاگریزی جوانان و کاهش جمعیت جوان روستا آشکارا در آمارهای مذکور نشان داده می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مطالعاتی شامل دهستان دیزمار غربی از توابع بخش سیه رود شهرستان جلغا است. این دهستان از شمال به ایالت خودمختار نخجوان و جمهوری ارمنستان که با رود ارس تعریف شده، از شرق به دهستان نوجه مهر، از جنوب با شهرستان‌های اهر و مرند و از غرب با دهستان داران هم‌جوار است. دهستان دیزمار غربی بر اساس آخرین تقسیمات کشوری (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵) دارای ۵ آبادی به نام‌های ایری سفلی، کمار سفلی، کمار علیا، هلق و ودیق است و مرکز آن روستای سیه رود است که در سال ۱۳۸۲ تبدیل به شهر شده است.

یافته‌های تحقیق

بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵ جمعیت دهستان دیزمار غربی ۵۰۱۲ نفر بوده است که بیشترین جمعیت را روستای ایری سفلی با ۱۶۸۰ نفر و کمترین آن را روستای ودیق با ۴۳ نفر داشته است. این مسئله خود بیانگر اختلاف فاحش بین روستاهای مورد مطالعه از نظر سطوح جمعیتی است. روند تغییرات جمعیتی در دهه ۸۵-۱۳۷۵ دو وضعیت متفاوت داشته، به طوری که بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ حدود ۵۹۵ نفر از جمعیت دهستان کاسته شده و طی این پنج سال جمعیت آن سیر نزولی داشته است. علت این امر، تشدید روند مهاجرت‌های روستا-شهری در دوره ۸۵-۱۳۷۵ در روستاهای مورد مطالعه بوده است. با توجه به اینکه اغلب مهاجران را افراد جوان تشکیل می‌دهد، این کاهش جمعیت می‌تواند موجب رکود فعالیت‌های کشاورزی و در نتیجه رکود اقتصاد روستا در آینده‌ای نه چندان دور شود. و این امر یعنی جوان‌گزین بودن مهاجرت‌ها در روستاهای مورد مطالعه که موجب تغییر ترکیب سنی جمعیت روستاهای فوق شده و ساکنان دائمی روستاهای مذکور را فقط به افراد میانسال و سالخورده محدود می‌کند. کاهش نیروهای جوان همچنین موجب کاهش زاد و ولد در روستا و متعاقب آن کاهش مستمر جمعیت روستاها می‌شود.

روند تغییرات جمعیتی روستاهای مورد مطالعه طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۸۵

بررسی روند تغییرات جمعیتی به تفکیک در روستاها نشان می‌دهد که در دهه ۸۵-۱۳۷۵ جمعیت در هر شش روستای مورد مطالعه - به جز روستای سیه‌رود- سیر نزولی داشته است. روستای ودیق در تمام دوره‌های آماری کمترین میزان جمعیت دهستان را به خود اختصاص داده است. در دهه ۱۳۳۵ روستای سیه‌رود با ۷۳۰ نفر، بیشترین تعداد جمعیت دهستان را در خود جای داده بود. در دهه ۱۳۴۵ روستای کمارعلیا با ۹۱۴ نفر بیشترین میزان جمعیت را در خود جای داده، در دهه ۱۳۵۵ روستای سیه‌رود با ۱۰۲۳ نفر بیشترین میزان جمعیت دهستان را به خود اختصاص داده، اما از دهه ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ برتری جمعیت با روستای ایری سفلی بوده است. دلیل این امر، مهاجرپذیر بودن روستای ایری سفلی در این سه دهه بوده است.

روستای ایری سفلی با امکانات و خدمات بهتر و اراضی زراعی و باغ‌های وسیع و حاصلخیز در طی این سه دهه پذیرای مهاجران از روستاهای کمارعلیا، کمارسفلی، هلق، ودیق و سایر روستاهای دور و نزدیک اطراف بوده است.

تغییرات رشد جمعیت روستاهای مورد مطالعه ۱۳۸۵-۱۳۴۵

بررسی روند تغییرات نرخ رشد در طی دوره‌های آماری، تحولات جمعیتی روستاهای مورد مطالعه را بهتر آشکار می‌سازد. نرخ رشد برای دهه‌های ۴۵-۳۵، ۴۵-۵۵، ۶۵-۵۵، ۷۵-۶۵، ۸۰-۷۵ و ۸۵-۸۰ به ترتیب ۲/۱۱، ۱/۸۱، ۰/۷۵، ۰/۱۸، ۰/۲۲، ۱/۱۱- بوده است. همان طور که مشاهده می‌شود نرخ رشد در همه دوره‌ها مثبت بوده است تنها در دوره ۸۵-۱۳۸۰ نرخ رشد منفی بوده است، که علت آن را می‌توان تشدید مهاجرت‌ها برشمرد. در دهه ۸۵-۱۳۷۵ بیشترین نرخ رشد جمعیتی مربوط به روستای سیه‌رود با نرخ رشد ۲/۴۰ بوده است که علت آن امر مهاجرپذیر بودن این روستا در این دهه، تبدیل شدن این روستا به شهر و تمرکز برخی خدمات و امکانات بوده است. کمترین نرخ رشد در دهه‌های ۶۵-۷۵ و ۷۵-۸۵ متعلق به روستای هلق با نرخ رشد ۲/۴۷- و ۵/۸۴- بوده است. روستای هلق در دهه‌های اخیر بیشترین میزان کاهش جمعیتی را داشته، که بیانگر بالا بودن نرخ مهاجرت‌فرستی در این روستاست.

جدول ۱. نرخ رشد در روستاهای محدوده طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۴۵ (درصد)

روستا	۱۳۴۵-۵۵	۱۳۵۵-۶۵	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵
ایری سفلی	۳/۲۲	۵/۶۵	۱/۹	-۱/۲۴
سیه‌رود	۱/۸۸	-۰/۱۰	۱/۵۳	۲/۴
کمار سفلی	۰/۱۶	۰/۷۹	۰/۶۷	-۰/۶۶
کمار علیا	-۰/۳۵	-۰/۱۳	-۱/۹۹	-۲/۵۱
ودیق	۱/۱۴	-۱/۸۳	-۹/۱۹	-۰/۴۵
هلق	۰/۱۷	۰/۸۹	-۲/۴۷	-۵/۸۴
کل دهستان	۱/۸۱	۰/۷۵	۰/۱۸	-۰/۸۸

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵-۱۳۷۵

تغییرات نسبت جمعیت جوان در روستاهای مورد مطالعه ۱۳۷۵-۱۳۸۵

همان‌طور که در جدول ۲ آمده نسبت جمعیت جوان در روستاهای مورد مطالعه از ۲۹ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۲۶ درصد در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. نرخ رشد جمعیت جوان دهستان برای این دهه ۱/۸۳- و نرخ رشد کل جمعیت دهستان ۰/۸۸- بوده است. کاهش سریع جمعیت جوان در روستاهای مورد مطالعه دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد، از جمله کاهش زاد و ولد در طی این دهه. اما با توجه به اینکه کاهش جمعیت جوان در همه روستاها به صورت یکسان نبوده است، باید علت مهم‌تری را برای این امر جست‌وجو کرد. در روستاهای ابری سفلی و سیه‌رود که از نظر امکانات بهداشتی- درمانی و کنترل جمعیت در مقایسه با روستاهای دیگر وضعیت بهتری دارند، کاهش جمعیت جوان به‌شدت روستاهای دیگر نبوده است. پس نمی‌توان عامل کاهش زاد و ولد را تنها عامل دانست. در اینجا کاهش شدید جمعیت جوان نشان از عدم تعلق خاطر جوانان به روستای‌شان دارد. تقریباً در همه روستاهای مورد مطالعه کاهش شدید جمعیت جوان در طی دهه اخیر به چشم می‌خورد. انگیزه شدید جوانان برای مهاجرت به شهر در این روستاها سیر نزولی جمعیت جوان را در این روستاها توجیه می‌کند. همان‌طور که بیان گردید جمعیت جوان شامل این گروه‌های سنی است: ۱۹-۱۵ ساله ۲۴-۲۰ ساله و گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله.

جدول ۲. تغییرات نسبت جمعیت جوان در روستاهای مورد مطالعه ۱۳۷۵-۸۵

نرخ رشد ۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵		۱۳۷۵		روستا
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
-۲/۱۰	۲۷/۹۷	۴۷۰	۳۰/۵۱	۵۸۱	ابری سفلی
۱/۸۳	۲۸/۷۸	۴۳۵	۳۰/۲۲	۳۶۰	سیه‌رود
-۲/۶۳	۲۳/۵۵	۱۸۷	۲۸/۷۳	۲۴۴	کمار سفلی
-۴/۴۶	۲۳/۶۴	۱۳۵	۲۸/۹۰	۲۱۳	کمار علیا
-۲/۸۳	۲۰/۹۳	۹	۲۶/۶۶	۱۲	ودیق
-۸/۲۶	۲۰/۵۸	۸۵	۲۶/۶۵	۲۰۱	هلق
-۱/۸۴	۲۶/۳۵	۱۳۲۱	۲۹/۰۲	۱۵۹۱	کل دهستان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵-۱۳۷۵

جمعیت روستایی به تفکیک جنس در روستاهای مورد مطالعه

در سال ۱۳۸۵ نسبت جنسیتی شهرستان جلفا ۱۰۲/۳۵ نفر بوده، یعنی در مقابل هر یک صد نفر زن ۱۰۲/۳۵ نفر مرد وجود داشته است. در مقایسه با آن، نسبت جنسیتی در دهستان دیزمار غربی در دهه ۱۳۸۵، ۹۶/۱۶ نفر بوده است که با توجه به اندازه طبیعی این شاخص (۱۰۵ نفر) پایین بودن نسبت جنسیتی از حد طبیعی با توجه به مهاجرپرست بودن این دهستان محتمل به نظر می‌رسد. همچنین نسبت جنسیتی دهستان در دهه ۱۳۷۵، برابر با ۱۰۳/۷۱ نفر بوده است که در مقایسه با میزان آن در سال ۱۳۸۵، که به ۹۶/۱۶ نفر کاهش یافته است؛ حکایت از تشدید مهاجرت در این دهه دارد.

جدول ۳. جمعیت روستاهای مورد مطالعه به تفکیک جنس ۸۵-۱۳۷۵

روستا	۱۳۷۵		۱۳۸۵	
	مرد	زن	نسبت جنسیتی	نسبت جنسیتی
ایری سفلی	۹۶۰	۹۴۴	۱۰۱/۶۹	۸۵/۸۴
سیه رود	۶۰۵	۵۸۶	۱۰۳/۲۴	۱۲۴/۵۱
کمار سفلی	۴۳۵	۴۱۴	۱۰۵/۰۷	۸۴/۲۲
کمار علیا	۳۸۰	۳۵۷	۱۰۶/۴۴	۹۵/۵۴
ودیق	۲۳	۲۲	۱۰۴/۵۴	۱۱۵
هلق	۳۸۷	۳۶۷	۱۰۵/۴۴	۷۵/۷۴
جمع	۲۷۹۰	۲۶۹۰	۱۰۳/۷۱	۹۶/۱۶

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵-۱۳۳۵

جمعیت جوان به تفکیک جنس در روستاهای مورد مطالعه ۸۵-۱۳۷۵

با توجه به اینکه اغلب مهاجرت‌ها در گروه سنی جوان و در بین مردان صورت می‌گیرد، بررسی نسبت جنسیتی جمعیت جوان در روستاهای مورد مطالعه، در دو دهه ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ بیشتر این مسئله را روشن می‌سازد. در دهه ۱۳۷۵ نسبت جنسیتی جمعیت جوان ۱۰۳/۴۵ نفر بوده، که در مقایسه با نسبت جنسیتی کل دهستان در این دهه (۱۰۳ نفر) متعادل بوده است. اما کاهش نسبت جنسیتی جمعیت جوان به ۹۱ نفر در دهه ۱۳۸۵ در مقایسه با این نسبت در دهستان (۹۶ نفر)، مبین فزونی تعداد زنان بر مردان یا به عبارتی دیگر پدیده مؤنث‌سازی در

روستاهای مورد مطالعه، خصوصاً در گروه سنی جوانان و عدم تعادل نسبت جنسیتی و تشدید مهاجرت‌ها در میان مردان جوان است. این پدیده در روستاهای مورد مطالعه با توجه به نیاز اقتصاد روستا (کشاورزی) به نیروی کار جوان بایستی بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۴. جمعیت جوان به تفکیک جنس در روستاهای مورد مطالعه در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

شرح	۱۳۷۵		۱۳۸۵		نسبت جنسیتی (درصد)
	مردان (نفر)	زنان (نفر)	مردان (نفر)	زنان (نفر)	
ایری سفلی	۲۹۵	۲۸۲	۲۳۳	۲۳۷	۹۸/۳۱
سپهرود	۱۹۱	۱۶۷	۲۱۷	۲۱۸	۹۹/۵۴
کمار سفلی	۱۲۳	۱۱۶	۸۲	۱۰۵	۷۸/۰۹
کمار علیا	۱۰۵	۹۹	۶۰	۷۵	۸۰
ودیق	۶	۵	۴	۵	۸۳/۳۳
هلق	۹۰	۱۰۹	۳۴	۵۱	۶۶/۶۶
کل	۸۰۹	۷۸۲	۶۳۰	۶۹۱	۹۱/۱۷

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵-۱۳۳۵

مهاجران واردشده و خارج‌شده در روستاهای مورد مطالعه طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵
 از مجموع پاسخگویان، ۱۲۵ نفر (معادل ۸۵/۴ درصد) مرد و ۳۲ نفر (معادل ۱۴/۶ درصد) زن بوده‌اند. بر اساس یافته‌های میدانی تحقیق در سال ۱۳۸۵ تعداد جمعیت کهنسال ۴۷۸ نفر بوده و درصد جمعیت کهنسال بالای ۶۵ سال ۹/۵۳ بوده است. این میزان در سال ۱۳۷۵ به ترتیب، ۳۸۹ نفر و ۷/۰۹ درصد بوده است. مقایسه توزیع درصد کهنسالی جمعیت سال ۱۳۸۵ با سال ۱۳۷۵ نشانگر سالخورده شدن سریع جمعیت روستاست، به طوری که در یک دهه حدود ۳ درصد به جمعیت سالخورده روستاهای فوق افزوده شده است. سرعت سالخورده شدن روستاییان در یک دهه می‌تواند نگران‌کننده باشد. در سال ۱۳۸۵ از کل جمعیت جوان (۱۳۲۱ نفر) روستاهای دهستان ۹۱/۲۲ درصد (۱۲۰۵ نفر) باسواد بوده‌اند که ۳۷/۰۹ درصد از

کل جمعیت باسواد دهستان را شامل می‌شود. با توجه به درصد باسوادان در این سال برای کل دهستان (۷۲/۶۲ درصد) می‌توان نتیجه گرفت که جوانان سهم عمده‌ای در سطح سواد در روستاهای مورد مطالعه دارند و بیش از نیمی از جمعیت باسواد روستاهای محدوده را گروه سنی جوانان تشکیل می‌دهند. بدین ترتیب خروج جوانان از روستاهای فوق در کاهش سطح سواد در روستاها بسیار مؤثر خواهد بود. همان‌طور که در جدول ۵ آمده نرخ خالص مهاجرت در همه روستاهای دهستان - به جز روستای سیه‌رود منفی بوده، که این امر بیانگر مهاجرت فرستی این روستاهاست. محروم بودن این روستاها، دورافتادگی آنها از شهر و نارسایی امکانات و خدمات در این روستاها منجر شده است که آنها در معرض تخلیه جمعیتی قرار گیرند و ادامه این وضع می‌تواند پایداری این روستاها را در آینده‌ای نه چندان دور به خطر اندازد. بیشترین میزان مهاجرت فرستی در بین روستاهای مورد مطالعه در روستای هلق صورت گرفته است، که این امر حکایت از وضعیت بسیار نامطلوب این روستا از نظر امکانات و خدمات و دورافتادگی شدید این روستا دارد. در بین روستاهای مورد مطالعه، تنها روستای سیه‌رود مهاجرپذیر بوده است. علت مهاجرپذیری بودن این روستا، امکانات نسبتاً مناسب در این روستا در مقایسه با روستاهای دیگر و خاک نسبتاً حاصلخیز و آب کافی در آن بوده که توانسته است جاذب جمعیت از روستاهای دور و نزدیک اطراف باشد.

جدول ۵. تعداد مهاجران وارد و خارج شده به روستاهای محدوده در دوره ۸۵-۱۳۷۵

روستا	مهاجران خارج شده	مهاجران وارد شده	نرخ خالص مهاجرت
ایری سفلی	۴۲۰	۲۸۰	-۱۴۰
سیه رود	۳۷۲	۴۵۸	+۸۶
کمار سفلی	۱۴۷	۵	-۱۴۲
کمار علیا	۱۶۳	۴	-۱۵۹
ودیق	۱۳	۰	-۱۳
هلق	۲۵۶	۵	-۲۵۱
کل	۱۳۷۱	۷۵۲	-۶۱۶

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵-۱۳۷۵

ترکیب سنی مهاجران در محدوده مطالعاتی طی دوره ۸۵-۱۳۷۵

همان‌طور که در جدول ۶ آمده نزدیک به ۷۰ درصد از مهاجران در گروه سنی ۱۵-۲۹ سال قرار دارند. جوانان واقع در این سن به دلایل مختلفی از جمله ادامه تحصیل در شهر، اشتغال در شهر، ازدواج در شهر، و مانند اینها به شهر مهاجرت می‌کنند. کمترین میزان مهاجرت‌ها در گروه سنی ۶۵ سال به بالا مشاهده می‌شود. افراد سالخورده به دلیل تعلق و دلبستگی‌ای که به محیط روستا دارند، نمی‌توانند از محیط روستا دل بکنند. از سوی دیگر پیران برخلاف جوانان توانایی کمتری برای سازگاری با محیط جدید (شهر) و شرایط جدید دارند. تمرکز بیشترین میزان مهاجرت‌ها در گروه جوانان و کمترین مهاجرت‌ها در گروه سنی پیران، باعث شده است که نسبت تعداد افراد پیر و سالخورده در روستاهای محدوده بالا برود و موجب پیری جمعیت روستاهای فوق گردد. در محدوده مطالعاتی، همان‌طور که مشاهده می‌شود با وجود مسافت زیاد بین روستاهای محدوده با تهران، مقصد نخست مهاجران دهستان، پایتخت بوده است. تمرکز تمام فرصت‌ها در پایتخت و ارائه تصویری از پایتخت به‌عنوان آرمان‌شهری برای جوانان، دلیل اصلی این امر به شمار می‌آید. در روستاهای ایری سفلی و سیه‌رود بیشترین میزان مهاجرت‌ها به شهر تهران بوده است. در روستاهای کمار علیا، کمار سفلی و ودیق بیشترین مهاجرت‌ها به شهرهای مرند و تبریز صورت گرفته و در روستای هلق بیشترین مهاجرت‌ها به اصفهان بوده است. دلیل این امر قوی بودن قومیت‌ها در روستاهای فوق و وجود اقوام و دوستان در مقصدهای مهاجرتی بوده است.

جدول ۶. ترکیب سنی مهاجران در محدوده مطالعاتی طی دوره ۸۵-۱۳۷۵

گروه سنی مهاجران	تعداد مهاجران	درصد مهاجران
زیر ۱۵ سال	۱۱۳	۱۷/۹۹
۱۵ تا ۳۰ سال	۴۰۸	۶۶/۶۲
۳۰ تا ۶۵ سال	۸۰	۱۲/۹۸
بالتر از ۶۵ سال	۱۵	۲/۳۹
کل	۶۱۶	۱۰۰

منبع: شبکه بهداشت شهرستان جلفا، ۱۳۸۵

مقصد مهاجران خارج شده از روستاهای مورد مطالعه طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

نکته جالب توجه اینکه، از کل مهاجرت‌های دهستان، ۴۰ درصد مهاجرت‌ها درون‌استانی و نزدیک به ۶۰ درصد مهاجرت‌ها برون‌استانی بوده است. این ارقام نشان می‌دهد که مهاجرت در محدوده مطالعاتی عمدتاً برون منطقه‌ای بوده است و جمعیت اغلب جوان در خارج استان به صورت مهاجرت روستا به شهر جابه‌جا شده‌اند. علت بالا بودن مهاجرت‌های برون‌استانی در دهستان فوق بالا بودن میزان مهاجرفرستی به پایتخت و در مرحله بعد اصفهان بوده است. برای روشن شدن بیشتر موضوع، ابتدا انگیزه‌های مهاجرت جوانان به تفکیک روستاها بررسی شده‌اند تا بتوان عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت جوانان را در روستاهای مختلف از یکدیگر تشخیص داد. سپس بار دیگر انگیزه‌های مهاجرت جوانان در سه گروه سنی (۱۹-۱۵ ساله) و (۲۴-۲۰ ساله) و (۲۹-۲۵ ساله) به تفکیک جنسیت دسته‌بندی شده‌اند، تا بیشتر به عوامل تعیین‌کننده در مهاجرت جوانان به شهرها پی ببریم. برای این منظور از جوانان پرسیده شده است که در آینده کجا را برای زندگی کردن ترجیح می‌دهند.

جدول ۷. مقصد مهاجران خارج شده از روستاهای مورد مطالعه طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ (درصد)

روستا	تهران	شهرهای داخل استان	شهرهای استان‌های دیگر	روستاهای اطراف	جمع
ایری سفلی	۶۲	۲۴/۸۱	۱۱/۳۱	۱/۸۸	۱۰۰
سیه رود	۸۵/۷۱	۹/۵۲	۰	۴/۷۶	۱۰۰
کمار سفلی	۳۰/۴۳	۴۳/۴۷	۴/۳۴	۱۷/۳۸	۱۰۰
کمار علیا	۱۶/۲۱	۴۰/۵۳	۲۱/۶۱	۱۰/۸	۱۰۰
ودبِق	۲۴/۹۹	۵۰	۰	۲۵/۰۱	۱۰۰
هلق	۱۷/۳۹	۱۳/۰۲	۶۵/۲۱	۴/۳۴	۱۰۰
کل روستا	۳۹/۴۹	۳۰/۲۲	۱۷/۰۷	۱۰/۶۹	۱۰۰

منبع: شبکه بهداشت شهرستان جلفا، ۱۳۸۵

از کل جمعیت روستاهای محدوده در سال ۱۳۷۵، ۲۹/۰۲ درصد جوان بوده‌اند. این نسبت در سال ۱۳۸۵ به ۲۶/۳۵ درصد کاهش یافت. جمعیت جوانان روستاهای دهستان در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵ با نرخ رشد ۱/۸۳- سیر نزولی شدید داشت. این امر نشان از تشدید مهاجرت‌ها در بین جوانان در این دهه دارد. بعد خانوار در سال ۱۳۷۵ از ۴/۹ درصد به ۴/۰۸ درصد در سال ۱۳۸۵ کاهش یافت. کاهش بعد خانوار در روستاهای هلق و ودیق به ۳/۵ و ۲/۲ نفر بیانگر تشدید مهاجرت اعضای خانواده در روستاهای مذکور دارد.

میزان تعلق خاطر جوانان به روستا در روستاهای محدوده

در کل، تنها ۲۲/۶۱ درصد از جوانان مطرح کرده‌اند که دوست دارند در روستای خود بمانند و ۶۳/۳۷ درصد از آنها شهر را به روستا ترجیح داده‌اند و برای ۱۴/۰۲ درصد از آنها انتخاب بین روستا یا شهر، بستگی به شرایط زندگی آنها داشت. در بین روستاهای مورد مطالعه -همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد- انگیزه روستاگریزی در میان جوانان همه روستاهای مورد مطالعه قوی است؛ تنها در روستای سیه‌رود انگیزه روستاگریزی جوانان کمتر از بقیه روستاها بوده است.

جدول ۸. میزان تعلق خاطر جوانان به روستا در روستاهای محدوده

روستا	تعلق خاطر به روستا	تعلق خاطر به شهر	فرقی نمی‌کند	جمع
ابری سفلی	۲۳/۹۹	۵۹/۴۷	۱۶/۵۴	۱۰۰
سیه‌رود	۴۰/۱۵	۳۳/۱۲	۲۵/۵۹	۱۰۰
کمار سفلی	۲۳/۵۷	۶۰	۱۶/۴۳	۱۰۰
کمار علیا	۱۸/۴۱	۶۸/۴۱	۱۳/۱۸	۱۰۰
ودیق	۱۲/۵	۸۷/۵	۰	۱۰۰
هلق	۲۸/۵۶	۷۱/۴۴	۰	۱۰۰
کل روستاها	۲۴/۵۳	۶۵/۰۲	۱۰/۴۵	۱۰۰

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۸۹

جدول ۹. بررسی میزان تعلق خاطر به روستا به تفکیک گروه‌های سنی

گروه‌های سنی جوانان	تعلق خاطر به روستا		تعلق خاطر به شهر		فرقی نمی‌کند		درصد کل از جمعیت
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
۱۵ تا ۱۹ ساله	۱۴/۰۶	۱۴/۰۶	۳۸/۵	۳۱/۲۵	۰	۱/۰۵	۱۰۰
۲۰ تا ۲۴ ساله	۴/۵۴	۲۲/۷۲	۴۵/۵۷	۲۷/۲۷	۰	۰	۱۰۰
۲۵ تا ۲۹ ساله	۱۹/۱۴	۲۷/۶۵	۲۹/۷۸	۲۱/۲۷	۰	۲/۱۴	۱۰۰
کل	۱۲/۵۸	۲۱/۴۰	۳۷/۹۰	۲۶/۵۱	۰	۱/۶	۱۰۰

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۸۹

انگیزه‌های مهاجرت جوانان به تفکیک روستاها

در روستاهای هلق و کمارسفلی که امکانات تحصیل تا مقطع ابتدایی بوده است، انگیزه ادامه تحصیل به همراه انگیزه دستیابی به درآمد بهتر در شهر از دلایل اصلی مهاجرت جوانان به شهر محسوب می‌شده است. در روستاهای سیه‌رود و کمار علیا انگیزه دستیابی به اشتغال مناسب و درآمد بالا در شهر در بین سایر عوامل در مهاجرت جوانان تعیین‌کننده بود. در روستای ایری سفلی، جوانان انگیزه مهاجرت به شهر را دستیابی به امکانات و خدمات در شهر و نبود و کمبود این امکانات در روستا و سپس دستیابی به اشتغال و درآمد بهتر در شهر مطرح کرده‌اند. در روستای ودیق جوانان مطرح کرده‌اند که همه عوامل یعنی ادامه تحصیل، دستیابی به امکانات و خدمات، دستیابی به اشتغال و درآمد و نیز همسرگزینی در شهر در مهاجرت جوانان به شهر نقش داشته است.

جالب اینکه در روستای ایری سفلی با اینکه وضعیت امکانات و خدمات مطلوب‌تر از روستاهای دیگر است، اما جوانان مطرح کرده‌اند که بیشتر به علت دستیابی به امکانات و خدمات شهری و نبود این امکانات در روستا، شهر را به روستا ترجیح می‌دهند.

جدول ۱۰. انگیزه‌های مهاجرت جوانان به تفکیک روستاها

روستا	اشتغال و درآمد	ضرب همبستگی پیرسون*	امکانات	ضرب همبستگی	ادامه تحصیل	ضرب همبستگی ازدواج	ضرب همبستگی پیرسون	سایر	ضرب همبستگی پیرسون
ایسفی سفلی	۳۵/۷۱	۰/۴۸۹	۳۷/۱۴	۰/۴۹۸	۵/۷۱	۱۸/۵۶	۰/۲۴۷	۲/۸۸	۰/۲۴۸
سیرود	۳۵/۷۱	۰/۴۸۹	۲۸/۵۷	۰/۴۸۱	۷/۱۴	۲۸/۲۵	۰/۳۶۲	۰/۳۳	۰/۲۵۹
کمارسفلی	۳۳/۳۳	۰/۴۸۱	۱۸/۱۸	۰/۳۶۸	۳۰/۳	۶/۰۶	۰/۱۳۵	۱۲/۱۳	۰/۳۹۲
کمارعلیا	۳۷/۱۴	۰/۴۹۹	۲۲/۸۵	۰/۴۶۸	۱۷/۱۴	۱۱/۴۳	۰/۱۷۲	۱۱/۴۴	۰/۳۷۵
ودیق	۲۵	۰/۴۶۵	۲۵	۰/۴۵۲	۲۵	۲۵	۰/۲۶۵	۰	-
هلق	۳۰	۰/۴۷۲	۲۰	۰/۳۷۵	۳۰	۲۰	۰/۲۵۲	۰	-

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۸۹ * معنی‌دار در سطح ۵ درصد

انگیزه‌های مهاجرت در بین گروه‌های سنی و جنسی

در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله در میان زنان و مردان (۴۲/۸۵ درصد) امکانات و خدمات انگیزه اصلی برای مهاجرت بوده است. زنان در مرحله بعد (۲۱/۴۲ درصد) مطرح کرده‌اند که در روستا درآمدی ندارند و هر جا درآمد بیشتر باشد بهتر است. انگیزه زنان همراه با مردان و خانواده برای مهاجرت به شهر، وجود درآمد در شهر و نبود درآمد در روستا بوده است. در مرتبه بعد ۱۴/۲۸ درصد آنها انگیزه مهاجرت به شهر را ازدواج مطرح کرده‌اند. در میان مردان در مرحله بعد، امکان داشتن مسکن خوب در شهر و زندگی خوب (۲۰ درصد) انگیزه مهاجرت محسوب می‌شده است.

در سنین ۲۹-۲۵ سال اغلب جوانان روستا در روستا یا در شهر کار می‌کنند. هدف آنها دیگر مثل گروه‌های قبلی ادامه تحصیل یا اشتغال در شهر نیست. آنها تا این سن رفت و آمد زیادی به شهر داشته‌اند، و به مقایسه شهر و روستا از جنبه‌های گوناگون می‌پردازند و شهر و روستا را از نظر امکانات، درآمد، مسکن و نوع زندگی، سختی کارهای کشاورزی و دامی در روستا و راحتی کارها در شهر می‌پردازند و حتی مقایسه شهر و روستا را از نظر زیبایی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری با سوددهی بالا در شهر و عدم امکان آن در روستا در نظر می‌گیرند.

بنابراین ارقام بالا بیانگر این است که انگیزه‌های مهاجرت در سنین مختلف متفاوت است و بایستی برنامه‌ریزان در طرح‌ها و برنامه‌های‌شان به این مسئله توجه داشته باشند که خواسته‌ها و نیازهای گروه‌های سنی و جنسی متفاوت است. بنابراین و تنها با دادن برخی امکانات و خدمات نمی‌توان ادعا کرد که به نیازهای روستاییان پاسخ داده شده است و آن‌ها نباید به شهر مهاجرت کنند.

جدول ۱۱. انگیزه‌های مهاجرت در بین گروه‌های سنی و جنسی

ازدواج		ادامه تحصیل		کمبود امکانات و خدمات		اشتغال و درآمد		گروه‌های سنی جوانان
مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
۱۰	۱۲/۵	۲۵	۳۵	۲۵	۲۰/۸۳	۱۵	۸/۱۲	۱۵ تا ۱۹ ساله
۸/۳۳	۳۰	۰	۱۰	۳۳/۳۳	۳۵	۴۱/۶۶	۰	۲۰ تا ۲۴ ساله
۰	۱۴/۲۸	۰	۰	۵۰	۳۵/۷۱	۱۰	۲۱/۴۲	۲۵ تا ۲۹ ساله
۶/۱۱	۱۸/۹۲	۸/۳۳	۱۵	۳۶/۱۱	۳۰/۵۱	۲۲/۲۲	۹/۸۴	میانگین
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	سطح معناداری

میزان رضایت جوانان از زندگی در محیط روستا

همان‌طور که مطرح شد ۷۰ درصد جوانان امکانات روستا را ضعیف ارزیابی کردند و نزدیک ۴۰ درصد از آنها مطرح کرده‌اند که میزان رضایت‌شان از زندگی در محیط روستا کم و خیلی کم است. در بین روستاهای مورد مطالعه، در روستای سیه‌رود شاخص رضایت در بین جوانان بالاتر از روستاهای دیگر بوده و دلایل این امر افزایش نسبی امکانات و خدمات در آن، بهبود فیزیکی روستا و نظایر اینها بوده است. دلایل رضایت کم جوانان در روستاهای دیگر، نبود امکانات و خدمات کافی در روستا، کمبود زمینه‌های اشتغال، پایین بودن درآمد در روستا، نبود امکان ادامه تحصیل در روستا، وضعیت نامطلوب معابر روستا و مواردی از این دست بوده است.

جدول ۱۲. میزان رضایت جوانان از زندگی در محیط روستا

روستا	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	میزان ۲	انحراف معیار	سطح معناداری
ایری سفلی	۱۰/۳۴	۸/۶۲	۵۳/۴۴	۲۰/۶۸	۶/۸۹	۱۹/۹	۱۶۳۳	۱/۷۵	۰/۰۰۰
سپهرود	۶/۰۹	۱۲/۱۲	۴۲/۴۲	۱۸/۱۸	۱۵/۱۵	۱۸/۸	۱۵۵۲	۱/۶۷	۰/۰۰۱
کمار سفلی	۲۴	۱۶	۴۴	۱۲	۴	۲۰	۱۵۴۰	۱/۶۴	۰/۰۰۰
کمار علیا	۳۱/۵۷	۰	۴۷/۳۶	۲۱	۰	۱۹/۹	۱۶۳۳	۱/۷۵	۰/۰۰۰
ودیق	۵۰	۲۵	۲۵	۰	۰	۲۰	۱۴۴۹	۱/۶۲	۰/۰۰۰
هلق	۲۱/۴۲	۲۸/۵۷	۲۸/۵	۱۴/۲۸	۷/۱۴	۱۹/۹	۱۳۹۴	۱/۶۱	۰/۰۰۲
کل	۲۴/۳۸	۱۹/۲۱	۳۵/۹۵	۱۴/۳۵	۵/۵۳	۱۹/۸	۳/۲۰۱	۴/۰۴	۰/۰۰۳

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۸۹

نتیجه‌گیری

شناخت علل مهاجرت و عوامل بازدارنده مهاجرت جوانان به منظور جلوگیری از تخلیه منابع انسانی، جلوگیری از سالخوردگی جمعیت، کاهش مشکلات روستا و نیز شهر و استفاده مطلوب از منابع ضروری است. در واقع گرایش به روستاگریزی در صورت راضی نبودن از محیط زندگی خصوصاً در میان جوانان که قدرت سازگاری زیادی با شرایط جدید دارند، امری بدیهی است. بررسی جامعه آماری بیانگر این واقعیت است که نزدیک ۷۰ درصد از جوانان روستا تمایل زیادی به مهاجرت به شهر دارند و انگیزه مهاجرت در آنها همچنان قوی است. بررسی‌ها نشان داد که میزان مهاجرت جوانان در روستاهای محروم‌تر بیشتر از روستاهای دیگر بوده است و انگیزه مهاجرت جوانان در این روستاها قوی‌تر بوده است. در این روستاها هنجار شدن ترک روستا در میان جوانان به عامل مهم در مهاجرت بدل شده است، درحالی‌که در روستاهای برخوردارتر، جوانان انگیزه نسبتاً بیشتری برای ماندن در روستا داشته‌اند. انگیزه مهاجرت به شهر در میان جوانان بی‌سواد و کم‌سواد خیلی قوی‌تر از جوانانی که سطح سواد بالاتری داشته‌اند بوده است. بررسی‌ها نشان داد که انگیزه‌های روستاگریزی جوانان در بین روستاهای مورد مطالعه و دلایل‌شان برای ترک روستا و اقامت در شهر متفاوت بوده است. این امر را

می‌توان با بررسی و شناخت ویژگی‌ها و خصوصیات و کیفیت محیطی در این روستاها - که از هم متفاوت بوده است - توجه کرد. همچنین انگیزه‌های مهاجرت در بین گروه‌های سنی و جنسی متفاوت بوده است: در گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله که در سن تحصیل قرار دارند، انگیزه ادامه تحصیل دلیل اصلی جوانان برای ترک روستا بود. در گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله که اغلب جوانان در سن کار و ازدواج قرار دارند، انگیزه اشتغال و ازدواج (همسرگزینی در شهر) دلیل اصلی برای روستاگریزی بوده است. در گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله انگیزه دسترسی به امکانات و خدمات در شهر و نارسایی این امکانات در روستا در تصمیم جوانان بر مهاجرت به شهر تعیین‌کننده‌تر بوده است.

در جمع‌بندی کلی انگیزه‌های مختلف روستاگریزی جوانان را در محدوده مورد مطالعه می‌توان در چند دسته قرار داد: عوامل اجتماعی - فرهنگی: دسترسی به امکانات و خدمات، پاسخگو بودن شهر به تمام نیازهای جوانان، ادامه تحصیل در شهر، پیشرفت در شهر، تمیزی شهر و کیفی معابر روستا، کنترل اجتماعی شدید در روستا، زیبایی شهر، تجربه کردن زندگی شهری، نبود آینده روشن در روستا، وجود مهاجران در شهر، کم بودن مشکلات شهر در مقایسه با مشکلات روستا، ازدواج و آسایش خانواده و آینده فرزندان و زندگی خوب و راحت در شهر. عوامل اقتصادی: اشتغال‌یابی در شهر، نبود درآمد در روستا و امکان کسب درآمد در شهر، امکان سرمایه‌گذاری در شهر با سوددهی بالا. می‌توان گفت در محدوده مطالعاتی ما عوامل اجتماعی و فرهنگی بیش از عوامل اقتصادی در روستاگریزی جوانان نقش داشته است، به طوری که بیش از ۶۰ درصد از جوانانی که مورد پرسشگری واقع شده‌اند، در بیان انگیزه‌های خود از مهاجرت به شهر به عوامل اجتماعی و فرهنگی اشاره داشته‌اند. جوانان روستا دسترسی به خدمات و امکانات شهری را از دلایلی برای ترک روستا مطرح کرده‌اند، که به ترتیب اهمیت ابتدا دسترسی به خدمات آموزشی (امکان ادامه تحصیل در شهر)، و در مرتبه بعد امکانات تفریحی - ورزشی، زیربنایی، رفاهی و بهداشتی - درمانی را مطرح شده است. عامل بعدی برای ترک روستا، شانس بالاتر و بهتر برای همسرگزینی و ازدواج در شهر خصوصاً در میان زنان جوان روستا برشمرده شده است.

منابع

- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، ۱۳۸۲، جوانان در پارادایم توسعه روستایی، نشریه سازمان ملی جوانان، صص. ۱۴۹-۱۳۰.
- زنجانی، حبیب‌الله، ۱۳۸۰، مهاجرت، انتشارات سمت، تهران.
- ژان پیتیه، ۱۳۶۹، مهاجرت روستاییان، ترجمه: محمد مؤمنی کاشی، تهران.
- سعیدی، عباس، ۱۳۸۲، توسعه شهری و توسعه روستایی، مجله شهرداری‌ها، سال پنجم، شماره ۵۸.
- صراف‌ی، مظفر، ۱۳۷۸، علل مهاجرت روستاییان و پیامدهای آن برای توسعه روستایی در ایران مورد استان همدان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- طاهرخانی، مهدی، ۱۳۸۰، تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا - شهری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال شانزدهم، شماره ۳، شماره پیاپی ۶۲، صص. ۹۳-۶۷.
- محمدی، محمدعلی، ۱۳۸۴، وضعیت نامساعد جوانان در برنامه‌های توسعه، ایران، سال یازدهم، شماره ۳۲۲۴.
- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۴، سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی.
- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، فرهنگ آبادی‌های کشور، شهرستان جلفا.
- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، نتایج تفصیلی سرشماری نفوس و مسکن شهرستان جلفا.
- Fei, J.C.H., and Ranis, G., 1961, **A Theory of Economic Development**, Am. Econ Rev., PP. 533-565.
- Goldsmith, P., Gunjab, K. and Ndarshikanye, B., 2004, **Rural Urban Migration and Agricultural Productivity: the case of Senegal**, Agricultural Economics, No.31, PP. 33-45.
- Honglin, Z.K. and Song, SH "2003" **Rural-Urban Migration and Urbanization in China: Evidence from time-series and cross-section analyses**, China Economic Review, PP. 386-400.
- Lewis, W.A., 1954, **Economic Development with Unlimited Supplies of Labor**, Manchester School of Econ., Social study, 22, PP. 139-192.

Odhiambo, Edwyn, Odeny, 2000, **The Role of Rural Youth in Promoting Conservation Agriculture**, In Kenya.

Shaw, R. Paul, 1975, **Migration Theory and Fact, A review and bibliography of current literature**, United.

Zho, N., 2002, **The Impacts of Income Gaps on Migration Decisions in China**, China Economic Review, 13, PP. 213-230.